

A close-up photograph of a lathe machine. Two turning tools with black and yellow handles are positioned to work on a red, cylindrical workpiece. The background is blurred, showing the metallic structure of the machine.

Felles fylkesplan for Trøndelag 2009- 2012

KREATIVE TRØNDELAG- HER ALT E MULIG UANSETT

Høringsversjon april 2008

Trøndelagsplan 2009-2012

KREATIVE TRØNDELAG – HER ALT E MULIG UANSETT

Introduksjon

Mulighetenes Trøndelag

Mennesket – Trøndelags viktigste ressurs
Samhandling og forståelse mellom by og land
En bærekraftig utvikling og verdiskaping

Trøndelags største fortrinn

Trøndelag fyrtårn for teknologi og kunnskap
En region rik på kulturutfoldelse og opplevelser
Trøndelags store ressurser – på land og til havs

1. Klima som utfordring og mulighet for Trøndelag
Verdens klima er i endring
Overordnet klimamål for Trøndelag
2. Energi- produksjon og anvendelse
3. Arbeidskraft – demografiske og samfunnsmessige utfordringer
4. Forskning og utvikling – utvikle fortrinn
5. Bruk av naturressurser i et bærekraftig perspektiv
6. Kommunikasjoner – interne og eksterne forbindelser
7. Attraktivitet, livskvalitet og helse – i bygd og by

Introduksjon

Felles fylkesplan for Trøndelag - den nye Trøndelagsplanen - er en viktig arena for gjennomføring av en helhetlig regionalpolitikk i fylkene. Denne planen er utarbeidet i samarbeid mellom Sør-Trøndelag fylkeskommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune, i tett samhandling med en rekke andre sentrale aktører i regionen fra næringsliv, kulturliv, utdannings- og forskningsinstitusjoner og øvrige offentlig forvaltning. Målet med planen er å etablere og gjennomføre en regional politikk til beste for hele Trøndelag.

Det ligger et grundig arbeid bak den nye fylkesplanen. Et viktig utgangspunkt er *Felles fylkesplan for Trøndelag 2005-2008 - Kreative Trøndelag. Her alt e mulig uansett*, som var resultatet av et unikt samarbeid mellom de to fylkeskommunene og Trondheim kommune. Sør-Trøndelag fylkesting, Nord-Trøndelag fylkesting og Trondheim formannskap vedtok å videreføre dette samarbeidet ved å si ja til en ny fylkesplanprosess, som startet med å utarbeide en regional planstrategi. Planstrategien tok utgangspunkt i Trøndelags viktigste utfordringer og muligheter, og prioriterte sju innsatsområder for kommende planperiode. Følgende kriterier er lagt til grunn for arbeidet:

- Balansert utvikling i regionen
- Det må gjøre en forskjell å samhandle
- Det må finnes ressurser å sette inn
- Det må være en sjanse til å lykkes

Den regionale planstrategien er vedtatt av de tre samarbeidspartnerne og kan leses under *trondelagsradet.no*. Trøndelagsplanen inneholder forslag til mål og strategier for de sju innsatsområdene.

Gjennom klare mål og tydelige strategier i den nye felles fylkesplanen ønsker Trøndelag å framstå som en sterk, ambisiøs og mulighetsorientert region. Planen vil bli etterfulgt av handlingsprogrammer og konkrete tiltak innenfor de ulike målområdene.

Mulighetenes Trøndelag

Vi har valgt å videreføre navnet *Kreative Trøndelag. Her alt e mulig uansett*. Det er et navn som består av den politiske vedtatte ambisjonen fra Sør-Trøndelag og visjonen for Nord-Trøndelag som er lansert av ungdommen i fylket. Navnet gjenspeiler både ambisjoner og sterk framtidstro: Troen på at en region som befolkningsmessig er liten sammenlignet med de største regionene i Europa kan bli blant de beste hvis man legger forholdene til rette. Det innebærer at man må klare å mobilisere og samordne de store ressursene som regionen besitter.

Det er tett sammenheng mellom ambisjonen til Sør-Trøndelag, visjonen til Nord-Trøndelag, og visjonen til storbyen Trondheim. Ambisjonen om å utvikle Trøndelag til Europas mest kreative region, bygger på et verdigrunnlag som sier at vi skal gjøre hverandre gode og være grensesprengende. Visjonen til Nord-Trøndelag "Her alt e mulig uansett" setter fokus på medbestemmelse, på at alle skal få kunne utvikle sine talenter, at det skal være kort veg fra ide til handling, og at man sammen skaper den beste framtida. I visjonen for Trondheim heter det at man arbeider for et bysamfunn med fokus på nærhet, omsorg og trygghet, åpenhet og deltakelse, toleranse og respekt for andre mennesker. Og at byen skal preges av mangfold og variasjon i tilbud og opplevelser, og et internasjonalt perspektiv.

Det betyr at både storbyen og fylkeskommunene er opptatt av å utvikle enkeltmenneskets talenter og potensiale.

- **Mennesket – Trøndelags viktigste ressurs**

Det aller viktigste målet for Trøndelagsplanen er å bidra til et meningsfylt liv og et godt samfunn for menneskene som bor i Trøndelag - noe å leve av og noe å leve for. Det er menneskene – alle de som bor og virker i Trøndelag – som er den aller viktigste ressursen.

Vår viktigste målsetting må derfor være å skape et menneskevennlig samfunn, å legge til rette for at mennesker skal få mulighet til å utvikle sitt talent og sitt kreative potensiale. Kreativitet kan være individuell, men den er også sosial. Den kan utvikles gjennom samspill med andre, gjennom god lagånd, og gjennom å bli stimulert av tverrfaglighet, åpenhet og mangfold.

Alle skal ha muligheter til deltakelse og til å utvikle seg, uavhengig av bosted, kjønn, alder, bakgrunn, ferdigheter og talent. Skal vi lykkes med å sikre god deltakelse i samfunnslivet må vi også legge forholdene godt til rette, gjennom en offensiv satsing på universell utforming, gjennom gode veier og kommunikasjoner, og gjennom å sørge for at hele regionen får mulighet til å ta i bruk de mulighetene som informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) og annen ny teknologi åpner for.

- **Samhandling og forståelse mellom by og land**

Regionen har allerede markert seg både nasjonalt og internasjonalt innenfor både næringsliv og kulturliv. For å lykkes med dette over tid, for å møte den internasjonale konkurransen, er det nødvendig at samhandlingen i regionen videreføres og styrkes. Gjennom fire år med samarbeid om en felles fylkesplan har vi sett resultater av å stå sammen. Vi har merket at det har vært enklere å få gjennomslag i viktige saker. Vi har skapt tillit, trygghet og forståelse for hverandres ulike ståsted og utfordringer.

For regionen blir det viktig å videreutvikle samhandling mellom politiske organer, næringslivet og utdanningsinstitusjonene. Det er en samhandling som må skje på tvers av kommune- og fylkesgrenser, bare på den måten kan det trønderske næringslivet ta opp konkurransen med de beste internasjonale aktørene. En forutsetning for å lykkes med samhandlingen er at det skapes forståelse mellom by og land. Distriktene trenger en dynamisk og attraktiv landsdelshovedstad, Trondheim trenger et livskraftig omland. Det betyr at man må ha to klare strategier innenfor dette området, både det å styrke storbyen og det å skape en tilstrekkelig balanse i samarbeidet slik at også de øvrige byene og distriktene skal kunne ha en positiv utvikling.

- **En bærekraftig utvikling og verdiskaping**

Menneskeskapte klimaendringer er blitt vår tids store utfordring. FNs klimapanel (2007) dokumenterer et entydig bilde av at jordens klima er i endring. Dette vil påvirke oss på mange måter. Som for eksempel at høyere vannstand og hyppigere flom vil få innvirkning på utbyggingsmønsteret langs kysten og elvene våre. Klimaendringene vil også føre til flere naturkatastrofer som flom, skred og ras. Effektene på økosystemet (natur/planter/dyr) vil påvirke rammevilkårene for både landbruk, fiskeri- og havbruk.

Også regionens næringsliv, ikke minst industrien, vil bli stilt overfor nye krav og forventninger når det gjelder klima, miljø og samfunnsansvar. Det blir derfor viktig å sørge for gode rammevilkår, og legge forholdene til rette slik at næringslivet vårt fortsatt kan være konkurransedyktig på det internasjonale markedet.

I tillegg til at internasjonale og nasjonale myndigheter må komme fram til løsninger og tiltak i dette arbeidet, har både fylkeskommunene og kommunene et spesielt ansvar for å ta grep i klimautfordringen. Ikke minst gjelder det i rollen som samfunnsutvikler, der man må utfordres på å utøve utviklerrollen på en mer klimavennlig og bærekraftig måte. For å oppnå målene må vi ut fra føre-var-prinsippet i størst mulig grad velge reversible løsninger og ha både et lokalt og globalt perspektiv. Dette kan medføre løsninger som i noen grad reduserer materiell levestandard og våre muligheter for personlig valgfrihet.

Klima og miljø er valgt som innsatsområde nr. 1 i denne fylkesplanen. Prinsippet om bærekraftig utvikling – både økologisk, økonomisk og sosial bærekraft – er lagt til grunn.

Trøndelags største fortrinn

Trøndelags fortrinn er mange, men skal man lykkes med å bli synlig og tydelig må man også evne å prioritere og fokusere. Innledningsvis ønsker vi å framheve tre områder der Trøndelag har helt spesielle forutsetninger.

- **Teknologi, forskning og utdanning**
- **Kulturutfoldelse og opplevelser**
- **Naturressurser og matsatsing**

Trøndelag fyrstårn for teknologi og kunnskap

Trøndelag har ett stort internasjonalt fortrinn: de sterke forsknings- og utdanningsmiljøene. Universitetet, høyskolene, universitetssykehuset, forskningsinstitusjonene og de øvrige FOU-miljøene gjør sitt til at Trøndelag står fram som en kunnskapsregion – med teknologihovedstaden Trondheim som det sterkeste og mest synlige fyrstårnet. Disse miljøene har en sterk tiltrekningskraft på studenter, forskere og andre kunnskapsarbeider, på norsk og internasjonalt næringsliv.

Det er ingen selvfølge at Trondheim og Trøndelag skal opprettholde denne posisjonen i framtida. Den nasjonale og internasjonale konkurransen er økende. Både for nasjonen Norge og for regionen Trøndelag er det viktig at man klarer å opprettholde forsknings- og utdanningsmiljøer her i landet som kan framstå som internasjonale spydspisser. Teknologimiljøet i Trondheim er en slik spydspiss. For regionen innebærer det at man må legge forholdene best mulig til rette slik at regionen blir enda mer attraktiv for norske og internasjonale studenter, forskere og kunnskapsarbeidere. Det må arbeides for å styrke rammevilkårene for institusjonene, herunder lokalisering av gode testfasiliteter og laboratorier. Samtidig er det viktig å styrke samarbeidet mellom institusjonene og det lokale næringslivet, både i forhold til ytterligere å ta i bruk den kunnskap og teknologi som institusjonene besitter, men også i forhold til å ta i bruk studentressursen bedre enn det som er tilfellet i dag.

En region rik på kulturutfoldelse og opplevelser

Trøndelag er rik på gode kunst- og kulturopplevelser. En spennende historie, sterke tradisjoner, felles opplevelser og gode prestasjoner skaper identitet og tilhørighet i en tid preget av globalisering og internasjonalisering. Trøndelag kan by på alt fra store internasjonale og nasjonale folkefester som samler titusener, til små, men like viktige arrangement rundt om i lokale grendehus og på mindre idrettsarenaer. Vi har kulturinstitusjoner som ligger i internasjonal toppklasse, vi har spel og festivaler som samler både byer og bygder til felles dugnad. Mange av disse aktivitetene er basert på lokal historie og tradisjoner. Trøndelag er også en viktig del av sørsamisk område, og samisk kultur, språk og samfunnsnivå er tydelig i deler av regionen. I dagens samfunn er det dessuten stadig viktigere å være åpen og inkluderende overfor nye og internasjonale kulturuttrykk

Deltakelse, frivillighet og dugnadsinnsats er et sterkt trøndersk særpreg. Dette gjenspeiles ved svært stort oppslutning om og engasjement i frivillige lag og organisasjoner, innenfor kultur, idrett og ideelle formål. En annen viktig dimensjon er at kultur og opplevelser er i ferd med å bli en stadig viktigere del av verdiskapingen i Trøndelag. Kulturbasert næringsutvikling dreier seg bl a om å videreføre kultur og historiske tradisjoner, som for eksempel å utvikle

Olavsarven og pilegrimstradisjonen, men det kan også dreie seg om å koble kultur og teknologi for å skape nye og spennende opplevelser.

Trøndelags store ressurser - på land og til havs

Trøndelag har rike naturressurser og gode naturgitte forutsetninger for matproduksjon, både på land og til havs, og er en stor og viktig landbruksregion og en nyskapende region når det gjelder fiske og havbruk. I en situasjon med økende global etterspørsel etter mat, har Trøndelag et ansvar for å utnytte sine forutsetninger for matproduksjon best mulig. Dette dreier seg om å se på hele verdikjeden for grønn og blå matproduksjon. Viktige elementer i dette arbeidet er å styrke samhandlingen mellom råvareprodusenter, foredlingsindustri, utdanningsinstitusjoner og forskning.

En annen naturressurs som betyr svært mye for Trøndelag, for verdiskaping, sysselsetting og bosetting – er olje- og gassressursen i Norskehavet. Selv om petroleumsvirksomheten allerede har et betydelig omfang når det gjelder industriarbeidsplasser, annen næringsvirksomhet og FoU, har vi her et stort uutnyttet potensiale som kan komme store deler av regionen til gode. Både innenfor matproduksjon og olje- og gass må det være en prioritert oppgave å ta ut en større del av verdiskapingen lokalt.

Det er konkurranse om arealer og ressurser. Det er viktig med kartlegging av arealer, og ressurser for å framskaffe oversikt over verdier og bruksmuligheter – ikke minst i sjøen. Gjennom dette kan det langsiktige perspektivet ivaretas, og planleggingen kan sikre at ressursene brukes på en konstruktiv og bærekraftig måte, uten tap av biologisk mangfold.

1. Klima som utfordring og mulighet for Trøndelag

Verdens klima er i endring

EU og Norge har vedtatt at klimaendringene må begrenses slik at den globale temperaturen ikke øker med mer enn 2 grader sammenlignet med førindustrielt nivå. Hvis temperaturøkningen blir høyere enn 2 grader er det sannsynlig at vi når et terskelnivå ("tipping point") hvor oppvarmingen kan akselerere dramatisk på grunn av forsterkende tilbakekoblingseffekter. Eksempler på slike forsterkende effekter er tining av permafrosten som vil friggi enorme mengder av klimagassen metan. Eller at et oppvarmet verdenshav begynner å friggi CO₂.

Rapportene fra FN's klimapanel viser at klimaendringene er i full gang. Oppvarmingen av kloden har akselerert det siste tiåret. Selv om vi skulle klare å redusere de globale utslippene av klimagasser med 50-85% innen 2050, vil temperaturen på jorden trolig øke med 2-2,4 grader innen år 2100.

Dette er bakgrunnen for at FN's klimapanel nå har gitt verden et kort tidsvindu. De globale utslippene av klimagasser kan ikke lenger øke etter 2015. Anbefalingene til klimapanelet forutsetter at reduksjonene i de globale utslippene starter tidlig i perioden 2015-2050.

Utslippene i de rike landene må reduseres vesentlig mer enn de globale utslippene. Dette er nødvendig for å gi rom for en vesentlig bedring i levestandarden i utviklingslandene. Lavutslippsutvalget (NOU 2006) konkluderte med at "det er nødvendig, gjørbart og ikke umulig dyrt å redusere Norges klimagassutslipp med to tredjedeler innen 2050". Og den britiske Stern-rapporten (2006) slo fast at kostnadene knyttet til skadevirkningene av

klimaendringer (hvis ikke noe gjøres) vil langt overgå kostnadene knyttet til utslippsreduksjoner.

Overordnet klimamål for Trøndelag

MÅL 1: Redusere utslippene av klimagasser i Trøndelag med 30 % innen 2020 sammenlignet med 1991

Gjennom det nasjonale klimaforliket i januar 2008 ble det besluttet at utslippene av klimagasser skal reduseres med 30 % innen 2020 i forhold til utslippsnivået i 1990. To tredjedeler av utslippsreduksjonen skal tas nasjonalt. Det ble også enighet om at Norge skal være karbonnøytralt innen 2030. Dette innebærer at de nasjonale utslippene fra og med 2030 skal nøytraliseres gjennom tilsvarende kvotekjøp i utlandet.

Vi står ved et veiskille i klimapolitikken på alle styringsnivåer – globalt, nasjonalt og regionalt/lokalt. Det er en erkjennelse og vilje til omfattende utslippsreduksjoner som ikke har vært tilstede tidligere. Vi ser starten på et kappløp mellom aktører og regioner om å være først ute i forhold til omstilling og teknologiske gjennombrudd. Trøndelag har alle forutsetninger for å gjøre klima til et konkurransefortrinn. Eksport av klima- og energiteknologi vil også kunne bidra til betydelige utslippsreduksjoner andre steder på kloden.

For Trøndelag benyttes 1991 som referanseår fordi Statistisk Sentralbyrå ikke har utarbeidet utslippstall på regionalt og lokalt nivå for tidligere år. Den nasjonale målsetningen legger opp til at inntil en tredjedel av utslippsreduksjonen kan oppfylles gjennom kvotekjøp i utlandet. Det legges opp til en tilsvarende tilnærming i forhold til klimamålet for vår region. Virksomheter i Trøndelag som er kvotepliktige kan selv velge om de vil gjennomføre tiltak i egen virksomhet eller kjøpe kvoter i et internasjonalt kvotemarked. Trønderske kommuner samt bedrifter og andre aktører som ikke er kvotepliktige har også mulighet til å gjennomføre ”frivillige” kvotekjøp. Det er imidlertid viktig at en betydelig del av reduksjonene tas i egen region også for å få til nødvendig teknologiutvikling.

På kort sikt legges det til grunn et regionalt klimamål som er i tråd med den nasjonale Kyotoforpliktelsen. Dette innebærer at det gjennomsnittlige klimagassutslippet for årene 2008-2012 kan være inntil 1% høyere enn tilsvarende utslipp i 1991. Utslippene av klimagasser i Trøndelag var i 2006 cirka 9 % høyere enn i 1991.

MÅL 2: Trøndelag skal spille en ledende rolle i utvikling av klimavennlig teknologi og tilrettelegging for miljøvennlige virksomheter og levemåter

Trøndelag har alle forutsetninger for å gi avgjørende nasjonale og globale bidrag i forhold til utvikling av ny energi- og klimateknologi. Det er naturlig å se for seg Trøndelag som et nasjonalt utstillingsvindu og foregangsregion på klima- og energiområdet. Trøndelag har NTNU, høgskolene, SINTEF og andre forskningsmiljø samt sterke energiselskaper – som i et samarbeid med staten kan bidra til oppfyllelse av Lavutslippsutvalgets teknologiske klimaløsninger. En slik satsning vil også være god næringspolitikk.

Klimamålet for Trøndelag har imidlertid også et videre perspektiv enn teknologi. Det er nødvendig å utvikle mer miljøvennlige virksomheter og levemåter. Dette innebærer et fokus på de totale utslippene som forårsakes av oss som lever i Trøndelag. Uavhengig av hvor utslippene skjer. Utslippene knyttet til offentlige og private aktørers forbruk er betydelig og i kraftig vekst. Våre kunnskaps- og kompetansemiljøer har betydelig innsikt i hvordan både

institusjoner og privatpersoner kan redusere sin totale klimabelastning. Denne kunnskapen må videreutvikles og tas i bruk i Trøndelag i årene som kommer.

Både i tettbygde strøk og i distriktene vil det være behov for et bredt spekter av strategier og løsninger, men samtidig har de ulike delene av Trøndelag ulike muligheter til å bidra med å redusere klimautslippene. I tettbebygde strøk er det flere muligheter blant annet knyttet til transport, mens det i distriktene er særlig viktig å ivareta skogens muligheter for binding av CO₂.

Strategi 1: Samordne kommunenes klima- og energistrategier med de regionale strategiene

Statens forurensningstilsyn (SFT) viser til at kommunesektoren rår over virkemidler som kan påvirke cirka 20 prosent av de totale klimagassutslippene i Norge. De viktigste områdene som kan påvirkes av det lokale og regionale nivået er stasjonær energibruk, areal- og transportplanlegging, landbruk og avfall. Det er også viktig å gå foran med et godt eksempel – ved å feie for egen dør.

Mange kommuner i Trøndelag har allerede tatt utfordringen med å utarbeide klima- og energistrategier. Kommunenes Sentralbund (KS) har gjennom sitt program ”Livskraftige kommuner”, og i samarbeid med fylkesmennene og fylkeskommunene, etablert nettverk som kan gi faglig støtte og inspirasjon i arbeidet. Gjennom nettverksarbeidet gis det også god mulighet til utveksling og samspill mellom kommunal og regional klima- og energiplanlegging. Enova har også etablert et kommuneprogram hvor det kan gis økonomisk støtte til energi- og klimaplaner.

Strategi 2: Forberede Trøndelag på de klimaendringene som kommer

Den sikreste konsekvensen av klimaendringer er havnivåstigning. Havnivået i Trøndelag vil trolig stige med 50-100 cm i dette århundret. Det forventes også økte nedbørsmengder og økt fare for flom og skred. Flommen i Trøndelag i januar 2006 viste hvordan ekstremvær får konsekvenser for menneskelige liv, bygninger, veier og annen infrastruktur.

Til nå er det få kommuner og regioner i Norge som har tatt inn over seg forventede klimaendringer og hvilken betydning disse bør ha for kommunal planlegging. Det er nødvendig å bygge opp en institusjonell kapasitet for å kunne planlegge bedre for et villere klima. Havnivåstigning og økt fare for flom og skred bør vurderes ved etablering av nye utbyggingsområder. Økte nedbørsmengder gir også utfordringer for dimensjonering og vedlikehold av det kommunale avløps- og spillvannsnett. Det pågående arbeidet med en risiko- og sårbarhetsanalyse for Trøndelag (ROS Trøndelag 09) legger betydelig vekt på å utarbeide strategier i forhold til klimatilpasning.

En rekke statlige etater og departementer utreder nå hvordan vi som nasjon kan tilpasse oss de framtidige klimaendringene. En viktig klimastrategi blir derfor å utvikle tilpasningsstrategier for de endringer som kommer.

Strategi 3: Tilrettelegge for miljøvennlige virksomheter og levemåter

Oppfyllelsen av angitte reduksjonsmål fordrer et samspill mellom ny teknologi og tilrettelegging for miljøvennlig adferd. Det er videre nødvendig å erkjenne at trønderske virksomheter og privatpersoner forårsaker et betydelig utslipp av klimagasser også utenfor vår region. Vi forbruker varer og tjenester som produseres andre steder på kloden og som transporteres lange avstander før de kommer fram til Trøndelag. Og vi forflytter oss ofte og langt – både i jobb og fritidssammenheng – og gjerne med fly eller bil.

Miljøvennlige virksomheter vil både kunne spare kostnader og vinne markedsandeler. Kjente redskaper i denne sammenhengen er miljøsertifisering av egen virksomhet samt å stille virkningsfulle miljø-/klimakrav ved kjøp av varer og tjenester. Kommunesektoren og bedrifter har også et betydelig potensial i forhold til å utarbeide og iverksette en klimavennlig transportplan for egen virksomhet.

Lavutslippsutvalget pekte på behovet for en vedvarende "klimavettkampanje". Kommunesektoren kan følge dette opp blant annet gjennom klima- og miljøprosjekter rettet mot egne skoler og barnehager – og på denne måten bevisstgjøre neste generasjon. Like viktig er å utvikle samfunnsstrukturer som gjør det enklere for folk flest å leve miljøvennlig. Det bør utvikles nye boligområder hvor det legges vekt på en miljøvennlig byggefase, bruk av tremateriale, lavt energibruk i byggenes levetid, og gode kollektive transportløsninger. Kunnskap og erfaringer på dette området vil kunne bli en eksportartikkel for involverte forsknings- og markedsaktører.

I en strategisk sammenheng må de store samfunnsaktører gå foran i samfunnsutviklinga, og vise at utfordringene tas med tunge og virkningsfulle grep. "Folk flest" vil da lettere kunne ta sin del av de felles utfordringer.

Strategi 4: Redusere klimagassutslippene fra transport

Transportsektoren representerer trolig den største utfordringen i forhold til å redusere utslippene av klimagasser. Nesten 40 % av klimagassutslippene i Trøndelag kommer fra mobile kilder – og utslippene er i kraftig vekst.

Lavutslippsutvalget fokuserer på behovet for å få til en overgang til mer klimavennlige drivstoffer. Gjennom det nasjonale klimaforliket ble det bestemt å etablere Transnova som et 3-årig prøveprosjekt med oppstart i 2009. Transnova skal kunne støtte konkrete prosjekter som har som mål å ta i bruk mer miljøvennlige drivstoffer. Over tid kan Transnova bygges opp til å få en tilsvarende katalysatorrolle overfor miljøvennlig transport som Enova i dag har overfor stasjonær energibruk. Trondheim har alle forutsetninger for å være tilholdssted for en permanent Transnova-organisasjon.

Overgang til mer klimavennlige drivstoffer er en viktig faktor i arbeidet med å redusere utslippene av klimagasser. Behovet for utslippsreduksjoner fra transportsektoren er så stor at det også er behov for å redusere transportomfanget. Det er viktig å finne nye løsninger for persontransporten og strategier for å overføre gods fra vei til sjø og bane. Dette behandles nærmere under Kommunikasjoner. Klimagassutslippene fra godstransport har økt vesentlig mer enn fra persontransport de siste årene. I forhold til jernbane må det fokuseres på kapasitetsutvidelser samt elektrifisering av Nordlandsbanen.

Arbeidsmarkedsregionene øker i størrelse og pendlingsaktiviteten er tiltagende. Dette er spesielt en utfordring for Trondheims-regionen hvor folketallet øker kraftig. I tillegg til økte utslipp av klimagasser, har dette også konsekvenser for lokal luftkvalitet og framkommelighet. Det må etableres et forpliktende samarbeid med staten for å finne fram til transportløsninger for Trondheims-regionen som gir reduserte utslipp av klimagasser og bedre lokal luftkvalitet.

Strategi 5: Øke fokus på skogbrukets rolle som klimaforbedrende faktor

På tross av at skogbrukssektoren kan gi viktige bidrag i forhold til å realisere et klimavennlig Norge, har den lenge blitt oversett i arbeidet med å redusere klimagassnivået i atmosfæren.

Beregninger viser at for Nord-Trøndelag i dag lagrer skogen årlig 1,8 million tonn CO₂, mens menneskelige utslipp utgjør ca 1 million tonn CO₂. Det er potensiale for å øke skogens lagerkapasitet ytterligere gjennom aktiv skogdrift.

Arbeid med skogplanting, skogreising og aktiv utnyttelse og drift av skogen – også i en klimapolitisk sammenheng – må følges opp. Viktige områder vil være forskningsutvikling av 2.generasjon biodrivstoff fra skogsvirke, bruk av massivtre i blokkbebyggelse, samt i skoler og næringsbygg for lagring av CO₂ i en lang periode.

Strategi 6: Utvikle Trøndelag til en foregangsregion for klimavennlige energiløsninger

Klimautfordringen vil føre til at markedet for miljø- og energiteknologi vil vokse dramatisk i årene som kommer. Dette gir store muligheter for regioner og aktører som tør å gå foran. Trøndelag har kompetansemiljøer for utvikling av klimavennlige energiløsninger som har nasjonal og internasjonal tyngde. Vi har også en rekke små og store bedrifter som har sin virksomhet knyttet til energi. Trøndelag har også en anstrengt energisituasjon. Vår region har en klar egeninteresse av å effektivisere energibruken og øke produksjonen av fornybar energi. På denne bakgrunnen bør Trøndelag arbeide for å bli den ledende regionen nasjonalt i forhold til å utvikle og ta i bruk både eksisterende og nye klimavennlige teknologier.

Lavutslippsutvalgets teknologipakke har hovedvekt på teknologier for CO₂-fangst og CO₂-lagring, vindkraft (spesielt til havs), pellets- og rentbrennende ovner, biodrivstoff, solceller, hydrogenteknologier, varmpumper og lavutslippsfartøy. Trøndelag har forutsetninger for å levere viktige bidrag for flere av disse teknologiene.

2. Energi- produksjon og anvendelse

En av vår tids største utfordringer er hvordan vi skal kunne oppfylle kravet om nok energi til en stadig økende etterspørsel og samtidig bidra til å redusere våre klimagassutslipp. Store deler av verdens kraftproduksjon kommer fra fossile energibærere som kull, olje og gass. I Trøndelag ønsker man derfor en balansert og bærekraftig utvikling innenfor kraftproduksjon samtidig som både industri, offentlig virksomhet og private husholdninger jobber aktivt for å redusere sitt energibehov. Denne delen av planen tar kun for seg stasjonær energibruk.

De kortsiktige utfordringene rundt energisituasjonen i Midt-Norge er nært knyttet til industriutbygging og påfølgende kraftunderskudd som følge av forbruket (Ormen Lange, Hustad marmor, Hydro Sunndal). I tillegg har for liten lokal kraftproduksjon, - med et overførings-/importbehov som tilsvarende 40 % av forbruket, og et overføringsnett som ikke har tilstrekkelig kapasitet, bidratt til å skape en anstrengt situasjon. Vi kan dermed få utfordrende situasjoner ved tørrår. Økt kraftproduksjon og sparing vil kunne bidra til å bedre situasjonen. Det er ikke en aktuell strategi å bedre kraftbalansen i Midt-Norge ved å utvikle kraftkrevende industri.

Samtidig med at kraftbehovet i regionen har økt, har også klima og miljø fått stor oppmerksomhet som et resultat av de klimatiske endringene vi nå ser. Kombinasjonen av behovet for kraft og hensynet til klima og miljø, øker derfor behovet for å finne bærekraftige energiløsninger.

Tabell 1: Kraftbalansen i Midt-Norge, TWh/år

	2008		2010		2012	
	Normalår	Tørrår	Normalår	Tørrår	Normalår	Tørrår
Vannkraft	12,9	9,6	12,9	9,6	12,9	9,6
Vindkraft	0,8	0,7	0,8	0,7	0,8	0,7
Varmekraft	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4
Sum produksjon	14,0	10,6	14,0	10,6	14,1	10,6
Alminnelig forsyning	10,9	11,1	11,2	11,3	11,4	11,5
Kraftintensiv industri	10,8-11,9	10,8-11,9	10,9-12,0	10,9-12,0	10,9-12,0	10,9-12,0
Elkjeler	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Sum forbruk, inkl.tap	22,2-23,3	22,4-23,4	22,5-23,6	22,7-23,7	22,8-23,8	22,9-24,0
Netto kraftunderskud	8,2-9,3	11,8-12,8	8,4-9,5	12,1-13,1	8,7-9,7	12,3-13,4
Anslag importkapasitet	Maks 10		Maks 12		Maks 16	

Kilde: Statnett, notat Kraftsituasjonen i Midt-Norge (2007)

MÅL: Utvikle Trøndelags fortrinn på energiområdet i samsvar med prinsippene for bærekraftig utvikling.

Strategi 1: Støtte lokal og regional energiproduksjon basert på regionens naturgitte fortrinn innen fornybar energi.

Vannkraften har satt Norge og Trøndelag i en særstilling globalt sett. Det er få land som kan skilte med nesten 100 % fornybar energiproduksjon. I tillegg har Norge en av Europas beste vindressurser. Videre står skogen for verdifulle bioenergiressurser, som pr i dag på langt nær utnyttes optimalt.

I tillegg til de mer kommersielle formene for fornybar energi, er også Trøndelag langt framme i forskning og utvikling av mer umodne miljøteknologier. Mye av dette vil først ha virkning på lang sikt. Havbasert vindkraft og saltgradientkraftverk vil kanskje ikke bidra kommersielt innenfor denne planperioden. Videre vil lokale små vannkraftressurser kunne utvikles, samt jordvarme og solenergi. Imidlertid er FoU-virksomhet i seg selv interessant og stimulerende, og kan få stor betydning for framtidig utvikling i regionen.

Strategi 2: Gjennom våre forsknings- og utviklingsmiljøer skal Trøndelag innta en ledende rolle i utviklingen av fornybar energi

Trøndelag har en sterk posisjon når det gjelder kompetanseutvikling på energisektoren. FoU bidrar til en kompetanseutvikling som er viktig og nødvendig for å få en omlegging og fornying av energisektoren i regionen. I denne sammenheng er det interessant at klimaforliket innebærer at Norge åpner for å framskynde målet om å bli et karbonnøytralt samfunn innen 2030. Det er derfor viktig å bygge opp under vårt fremste kompetansemiljø i regionen på dette området.

Vannkraft: Vannkraft vil fortsatt være viktigste energikilde i Trøndelag. I lys av den økte vekt på globalt klima som viktigste miljøutfordring bør økning av vannkraftens bidrag vurderes. Små vannkraftprosjekter vil ha viktig lokal betydning for utvikling av næringslivet og bidra til det totale næringsgrunnlaget slik at bosetting og verdiskaping i distriktene styrkes. Når det gjelder miljøkostnaden så er det viktig at denne vurderes per utbygd kWh og ikke per anlegg. Det kan derfor ikke sies generelt at små anlegg er mer miljøvennlig enn store. Dette bør ligge i bunn ved vurdering av utnyttelse av vannkraftpotensialet i mulige utbygginger. Ny vannkraftutbygging kan i dag gjøres mer skånsomt og miljøvennlig og Trøndelag må ta i bruk det som finnes av ny teknologi på området.

Vindkraft: Etter vannkraft representerer vindkraft det største langsiktige energipotensialet i Trøndelag. God plass og gode vindforhold vil være et viktig konkurransefortrinn. Inntil

miljøkostnadene er internalisert i produksjonskostnaden for fossil kraft, er vindkraften avhengig av at støtteordningene i Norge blir like gode som i våre naboland. Når dette er på plass, blir tilgangen til arealer som kan utnyttes til vindkraftformål den avgjørende begrensning. Nord-Trøndelag har vedtatt en strategi for vindkraftutbygging og Sør-Trøndelag har en fylkesdelplan på temaet under arbeid.

Bioenergi: Herunder har vi flere ulike energiformer som vil kunne skaffe både varme, drivstoff og elektrisitet. Her nevnes kort trevirke, halm, korn, oljevekster, husdyrgjødsel og andre former for avfall. I en kommersiell sammenheng kan dette omsettes som fjernvarme. Med det betydelige omfang som landbruksnæringen har i Trøndelag, vil dette kunne være et betydelig potensial for ny næringsvirksomhet innenfor landbruket. Vi kan se for oss organisering i selskaper hvor bønder står for en stor del av oppvarmingen i næringsbygg, offentlige bygg og privatboliger. Fjernvarme kan gi et viktig bidrag til energiforsyningen i byene. Trondheim utvider fjernvarmenettet og utnytter avfallet i Trøndelag som energiressurs. Det fordres at det gjennom offentlige rammebetingelser legges til rette for vannbåren varme i alle nye store bygg i regionen, slik at bioenergi kan være en aktuell varmekilde.

Andre energiformer

- Havvind kan ikke forventes å få betydning som bidrag til kraftforsyningen i Trøndelag i planperioden, men utpeking av aktuelle arealer kan være fornuftig. Å tillate at arealer brukes til vindkraft, vil være Trøndelag sitt mest effektive bidrag til å løse de globale miljøutfordringer.
- Bølgekraft har det vært forsket på i mange år. I dag er det noen nye konsepter som virker lovende under utforskning. Men fortsatt er det langt igjen til kommersiell utnyttelse.
- Solvarme representerer det absolutt største potensialet av alle energikildene. Solceller er industrielt interessant. I forhold til energiforsyningen vil det likevel spille en beskjeden rolle i Trøndelag.

Strategi 3: Sikre stabil kraftforsyning gjennom lokal produksjon og tiltak for nettutbedring.

Midt-Norge har som en følge av industrietableringer med stort kraftbehov, kommet i en situasjon med redusert forsyningssikkerhet. I regionen produseres det i dag 8 TWh mindre enn det forbrukes i et normalår. Underskuddet dekkes i dag gjennom import/overføringer. Det vil derfor være viktig i tiden fremover å bidra til å få gjennomført de nettiltak som behøves for å sikre en regional forsyningssikkerhet. I perioden fram til eget prisområde for Midt-Norge blir opphevet, bør sentrale myndigheter sette en grense for hvor mye høyere prisen på kraft kan bli i Midt-Norge enn i resten av landet.

Ingen energiproduksjon er konfliktfri. Både produksjonsanlegg og overføringslinjer krever areal og bidrar i ulik utstrekning til forurensing og andre negative effekter på natur og landskap. Enhver energiproduksjon og etablering av ny fornybar energi må derfor søke å finne et akseptabelt konfliktnivå. Det kan i denne sammenheng være nødvendig å se lenger fram enn planperiodens tidshorison.

Strategi 4: Effektivisere energibruken og erstatte fossil energi med fornybar

Sammen med økt produksjon vil redusert forbruk være vesentlig for å nå målet om en framtidig bærekraftig energibalanse. Redusert forbruk innebærer både at den enkelte innbygger, næringsliv og offentlig virksomhet setter i gang konkrete tiltak. Det offentlige må være pådrivere i en slik utvikling. Fossil energi erstattes med fornybare energikilder der dette er mulig, og det er viktig at det utvikles et mye større omfang av vannbåren varme. Varmepumper basert på jord, luft og vann innehar et stort potensial for energieffektivisering.

For å nå de langsiktige klimapolitiske målsetningene om reduksjon av klimagassutslippene, må også energien som brukes til transport i stor grad hentes fra fornybare kilder.

Strategi 5: Arbeide for økt anvendelse og foredling av gassressursene i Trøndelag, med spesiell vekt på utvikling av nødvendig teknologi for rensing og lagring av CO₂.

Olje- og gassressursene på norsk sokkel er viktige for verdiskaping og sysselsetting i Trøndelag. Dette gjelder i første rekke innenfor FoU-virksomheter og mekanisk industri. Samtidig bidrar bruk av olje og gass i stor grad til utslipp av CO₂ og NO_x. For Norge utgjør utslippene fra denne virksomheten 29 % av vårt totale CO₂-utslipp og 24 % av de totale NO_x-utslippene. I framtiden må det være et mål at også anvendelse og foredling av disse ressursene, må kunne gi positive ringvirkninger for Trøndelag. Dette gjelder først og fremst gass. Gass er en fossil energikilde og bør ikke subsidieres til fortrengsel for fornybar energi.

Behov for ny infrastruktur og ulike transportløsninger i Norskehavet vurderes fortløpende. Trøndelagsfylkene skal arbeide videre sammen med Møre og Romsdal fylke og Nordland fylkeskommune (Norskehavsregionen) for å finne gode bærekraftige løsninger for framtidig infrastruktur for Norskehavsregionen basert på ilandføring til regionen

3. Arbeidskraft – demografiske og samfunnsmessige utfordringer

Konkurransen om arbeidskraften er global. Tilgang på kvalifisert arbeidskraft vil i framtiden bli en begrensning for å kunne yte befolkningen grunnleggende tjenester, samt utvikle norsk samfunns- og næringsliv. Mangel på arbeidskraft er dermed en betydelig trussel mot den norske velferden. Trøndelag har en befolkningsvekst noe over landsgjennomsnittet, men dette er ikke tilstrekkelig til å møte arbeidskraftbehovet i årene som kommer. Veksten er heller ikke balansert – den kommer i hovedsak i byene, spesielt i Trondheimsregionen, mens de færreste distriktskommunene har vekst i innbyggertallet. At andelen eldre øker, forsterker utfordringen. For å begrense framtidige problemer er det viktig at Trøndelag i kommende planperiode fastsetter strategier og tiltak som gjør oss best mulig forberedt til å møte disse utfordringene også på lengre sikt.

MÅL: Dekke Trøndelags behov for arbeidskraft på kort og lang sikt.

De foreslåtte strategiene er rettet både mot å tiltrekke seg ny arbeidskraft, og å beholde og utvikle eksisterende arbeidskraftressurser i regionen. I dette ligger også vedlikehold og utvikling av bedrifters og enkeltpersoners kompetanse.

Strategi 1: Mobilisering av arbeidskraftressursene i regionen

Situasjonen i Trøndelag har de senere årene vært preget av lav arbeidsledighet og rekrutteringsproblemer både i bedrifter og offentlig virksomhet. Det finnes imidlertid en reservearbeidsstyrke som utgjør et betydelig potensial for å løse eller lempe på rekrutteringsproblemene. Denne finnes blant annet i deltidsansatte, tidligpensjonerte, funksjonshemmede m.v. Det må tilrettelegges slik at denne reserven tas i bruk. Inkluderende Arbeidsliv (IA) kan være et godt virkemiddel for å ta vare på arbeidstakerne og beholde dem i arbeidslivet. Aktivt IA-arbeid vil gi redusert sykefravær, flere med redusert funksjonsevne i jobb og økt pensjoneringsalder.

Et særnorsk fenomen, særlig i offentlig virksomhet er den utstrakte bruken av deltidsstillinger og delte stillinger. Her ligger et betydelig potensiale, ikke minst for kommunene, for å løse en del av utfordringene innen for eksempel helsesektoren.

Samtidig er det viktig å stimulere ansatte til å stå lengre i jobb. Mange seniorer tar med seg viktig kompetanse og erfaring når de går av med pensjon. Fortsatt deltakelse i arbeidslivet krever tilrettelegging i form av fleksible løsninger som gjør at arbeidsmengde og oppgaver kan tilpasses den enkelte. Ulike former for tilpasning vil også gjøre det lettere å integrere personer som av ulike årsaker er uføretrygdet. Denne gruppen utgjør en ressurs som arbeidsmarkedet har gjort for lite bruk av.

En viktig del av denne strategien er også å legge bedre til rette for et systematisk og kontinuerlig etter- og videreutdanningsarbeid i bedrifter/organisasjoner. Virksomheter som vektlegger dette vil øke kompetansen i egen organisasjon, i større grad beholde medarbeidere og samtidig være mer attraktive med hensyn på nyrekruttering.

Strategi 2: Trekke arbeidskraftressurser til regionen

Arbeidskrafttilgangen i regionen bestemmes bl.a. av nivået på innvandring/innflytting til regionen. I arbeidet blir det derfor viktig å identifisere og synliggjøre hvilke fortrinn og muligheter et samlet Trøndelag besitter. Dette gjelder både innen arbeidsliv, utdanning, velferd og service, som er viktige faktorer når mennesker velger bo- og arbeidssted. Erfaring og forskning har vist at arbeid er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse når folk skal velge bosted. Opplevelsen av bolyst og livskvalitet bestemmes av folks subjektive opplevelse av hvordan de har det. Behovene varierer med alder, kjønn og livsfaser, forståelse for ulike befolkningsgruppers preferanser er derfor nødvendig.

Et problem for det distriktsbaserte næringslivet, er at både nasjonale og regionale flyttestrømmer forsterker bosettingen i og rundt byene. Den delen av befolkningsveksten som skyldes innvandring virker også sentraliserende. Fokus på vilkårene for bosettingen i distriktene er derfor nødvendig. Næringsliv og myndigheter må gå sammen om en aktiv rekrutteringspolitikk, rettet både mot nasjonalt og internasjonalt arbeidsmarked. Det finnes gode eksempler på at kommuner og bedrifter som har hatt mangel på arbeidskraft har fått god uttelling på felles framstøt internasjonalt. En helhetlig tenking knyttet til bolig, familie, barnehage/skole og fritid er nødvendig i en slik sammenheng.

Samtidig står vi overfor et etisk dilemma når vi rekrutterer arbeidskraft fra land der det er mangel på aktuell nøkkelkompetanse. På enkelte områder kan dette håndteres ved å tilby utenlandsk ungdom fagutdanning kombinert med en forpliktende tidsavgrenset arbeidskontrakt. Da vil vedkommende senere ha mulighet for å dra tilbake til opprinnelseslandet med nyttig utdanning og arbeidserfaring.

Strategi 3. Tilrettelegge for inkludering av innvandrere i arbeidslivet

En arbeidskraftressurs som må utnyttes bedre er de som har kommet til landet som innvandrere. Integrering skjer best gjennom aktiv deltakelse i samfunnet, og dette innebærer at både næringsliv og offentlig virksomhet må øke sin inkluderingskompetanse, samtidig som vi må lette på rigide systemer for kompetansekrav når det gjelder utdanning fra utlandet.

Bare ca. 40 % av alle stillinger lyses ut, mens resten omsettes gjennom venner og bekjente, direktekontakt med bedrifter og lignende. Fordi mange innvandrere ikke har tilgang til slike nettverk, fører det til mindre tilgang til ledige stillinger. Kommunenes introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger og innvandrere er et viktig redskap for å legge til rette for at

innvandrere raskt kan komme inn i arbeidsmarkedet. Det er viktig at de som kommer inn på disse programmene følges opp og kan bli reelle søkere til "ordinære" stillinger.

Språkkunnskaper er den viktigste inngangen til arbeidslivet. Det er store forskjeller i kvalifikasjonene blant innvandrere – fra analfabeter til personer med høyere utdanning. Også kunnskap om norsk/vestlig samfunnsliv og arbeidsliv varierer. Språkopplæring kombinert med arbeid er erfaringsmessig det mest effektive for å lykkes. Dette gir samtidig en sosial dimensjon. Erfaring viser at strukturerte, integrerte opplegg for innvandrere i bedriftene er det beste midlet til språklæring og integrering. Støtteordninger overfor arbeidsgivere som bidrar til utvikling av gjensidig kulturforståelse og gir innvandrere en mer varig tilknytning til arbeidslivet, er et viktig element i denne strategien.

Strategi 4: Bedre tilpasning mellom utdanning og arbeidslivets behov for kompetanse

Arbeidskraftens kompetanse, både kvalitativt og kvantitativt, er viktig for samfunnets utvikling. Fra næringslivet signaliseres en betydelig mis-match mellom den kompetanse som næringslivet ønsker og de kandidater som kommer ut fra våre utdanningsinstitusjoner. Det er særlig kompetansen innen teknologi, håndverk-/byggfag, helsefag og undervisning som er utfordringen. Samtidig er det behov for spisskompetanse innen sentrale fagfelt/satsingsområder for regionen. Tiltak som kan bidra til en bedre tilpasning i dette markedet, vil bidra positivt.

En del av utfordringen er knyttet til ungdommens valg av utdanning, som gir oversøking til enkelte yrkesløp, mens andre fag og studieretninger har for få søkere. Innenfor pleie- og omsorgssektoren står flere lærlingeplasser tomme. En bedre rådgivning allerede på barne- og ungdomstrinnet vil bidra til at elevenes ønsker og valg i større grad treffer behovene som næringsliv og offentlig virksomhet har. Det må bli like naturlig for næringslivet og offentlige etater å delta i dette arbeidet som det er for de videregående skolene. I *Kunnskapsløftet* er det lagt opp til at elevene får prøvd seg innenfor ulike fag/sluttkompetanser for å få bedre grunnlag for å treffe valg. En del av innsatsen må også gjelde tiltak som bidrar til økt kompetanse om dagens og morgendagens arbeidsliv blant rådgivere og kontaktlærere. For yrkesfagene har opplæringskontorene en spesiell rolle på vegne av næringslivet.

Nettverkene mellom de videregående skolene og opplæringskontor/bransjer må videreutvikles. Målet med disse nettverkene er å bidra til at alle elever får og gjennomfører lærekontrakt eller får fullført allmennfagene. Det bør legges bedre til rette for karriereløp som stimulerer til overgang fra yrkesfag til høyere teknisk utdanning.

Strategi 5:

Knytte elever og studenter til regionen gjennom gode oppvekst- og rammevilkår

Det ligger en utfordring i å få flere av ungdommene og studentene til faktisk å bosette seg i Trøndelag etter endt utdanning. Ungdom som er under utdanning, enten i egen region eller utenfor Trøndelag, er en sentral målgruppe i rekrutteringsarbeidet. Her kan trønderske bedrifter og offentlig virksomhet utvikle en langt mer offensiv holding, og aktivt oppsøke og bruke elevene/ studentene gjennom utdanningsløpet. Lokale bedrifter kan for eksempel stille opp som "mentor" for ungdom som er under utdanning. En sterkere kopling mellom opplæring på alle nivå og det lokale arbeidslivet vil også være nyttig. Bedriftene må i større grad bli en naturlig læringsarena, helt fra barnehage til etter- og videreutdanning av voksne.

Å sette ungdom i stand til å etablere egen bedrift kan også få stor betydning. For å øke etableringslysten hos unge vil økt satsing på entreprenørskap og ungdomsbedrifter på alle trinn være et viktig tiltak. En aktiv holdning fra både skoler og bedrifter vil bidra til at mulighetene i det lokale arbeidsmarkedet gjøres mer kjent for ungdom.

Et problem med både menneskelig og samfunnsmessige konsekvenser er den store frafallsprosenten i videregående skole. Selv om Trøndelag har noe mindre frafall enn andre deler av landet, er det nødvendig å sette inn tiltak rettet mot ungdom som faller i risikogruppen. Det er igangsatt ulike prosjekter for å bøte på dette, og det er viktig med et kontinuerlig fokus på denne problemstillingen.

En viktig fellesnevner for alle tiltak for å sikre regionen tilstrekkelig arbeidskraftressurser er å synliggjøre regionen som et attraktivt bo- og utdanningssted/ arbeidssted. Tiltak som bidrar til at folk i ulike faser av livet trives i sitt nærmiljø er en god investering i framtida. Skolens rolle må blant annet være å gi ungdom positive opplevelser av sitt nærmiljø og de muligheter som finnes. Et grunnleggende prinsipp er å ta ungdom på alvor. Opplæringssystemet må vektlegge inkludering og ansvarliggjøring, og slik bidra til at den enkelte ungdom utvikler seg til ”gangs mennesker” og til beste for samfunnet .

4. Forskning og utvikling – utvikle fortrinn

I internasjonal målestokk har Trøndelag ett stort komparativt fortrinn. Det er regionens sterke forsknings- og utdanningsmiljøene med teknologisk profil. Miljøet består av et nasjonalt universitet, en stor forskningsinstitusjon med internasjonal profil, flere høyskoler, et universitetssykehus, og flere andre forsknings- og utviklingsmiljøer. Fortrinnet innebærer også at vi til enhver tid har 35.000 studenter, flere tusen forskere og kunnskapsarbeidere, og tilgang på meget kompetent arbeidskraft. Dette gir store muligheter, både for å tiltrekke seg kunnskapsarbeidere, men også i forhold til å tiltrekke seg nasjonalt og internasjonalt næringsliv. En viktig tilleggsdimensjon er det store antall nye bedrifter som denne virksomheten skaper, i tillegg til at den bidrar til å styrke det regionale næringslivet gjennom den teknologi- og kunnskapsutvikling som finner sted i samspillet mellom næring, utdanning og forskning.

I en plansammenheng blir det viktig å legge til rette for at disse miljøene skal kunne styrke og utvikle seg. Dette betyr at man bidrar i kampen for å sikre gode nok nasjonale rammebetingelser for institusjonene. Det betyr at styrking av samarbeidet mellom institusjonene og det lokale næringslivet, både i forhold til ytterligere å ta i bruk den kunnskap og teknologi som institusjonene besitter, men også i forhold til å ta i bruk studentressursen bedre enn det som er tilfellet i dag. Forskningsmiljøene i Trondheim og Trøndelag ligger i teten når det gjelder utvikling av ny miljøvennlig teknologi og fornybar energi. I en tid preget av miljø- og klimautfordringer er dette et vesentlig fortrinn å bygge videre på.

MÅL: Styrke FoU-basert kunnskapsutvikling, verdiskaping og innovasjon i Trøndelag.

Strategi 1: Forsterke samhandlingen i regionen mellom næringsliv, utdannings- og forskningsinstitusjoner, offentlig virksomhet

Det er en sentral utfordring å bedre samhandlingen mellom fou-institusjonene, næringslivet, og offentlig sektor inkludert politiske myndigheter. Over hele Europa styrkes samhandlingen på regionalt nivå for å utnytte potensialet for innovasjonsbasert næringsutvikling. En av grunnene er at næringslivets konkurransekraft i økende grad knyttes til regionale fortrinn i form av naturressurser, ny kunnskap og næringsspesifikke tradisjoner. Det kreves godt samspill mellom aktørene innenfor de tre samfunnssektorene - næringsliv, FoU-institusjoner og offentlig sektor - både på strategisk og utøvende nivå, for å kunne samles om forpliktende regionale utviklingsstrategier. Både OECD-studien *Høyere utdanningsinstitusjoners bidrag til*

regional utvikling (2006) og *RIS Trøndelag* (EU-prosjekt for utvikling av regionale innovasjonsstrategier, 2008) avdekket mangler i den regionale samhandlingen innen og mellom sektorene. Samhandlingen er imidlertid i positiv utvikling, og i de siste årene er det oppnådd gode resultater på flere områder. Det ligger også klart en mulighet i at det er en økende bevissthet om regionen som næringspolitisk arena.

Et bredt partnerskap har etablert *VRI Trøndelag* (Norges forskningsråds program *Virkemidler for regional FoU- og innovasjon*) som et program for å styrke innovasjonsbasert næringsutvikling i regionen. Tanken er å bygge ut dette samarbeidet etter hvert, slik at flere av aktivitetene i regionen legges under de samme strategiske føringer.

Strategi 2: Bedre den regionale utnyttelsen av utdannings- og forsknings ressursene , spesielt innen teknologimiljøene.

En ubetinget styrke ved Trøndelag er at vi har et sterkt forsknings- og utdanningsmiljø med teknologisk hovedprofil (SINTEF, NTNU, St.Olavs hospital, StatoilHydro). Sett fra Europa er dette det mest synlige fortrinnet regionen har når det gjelder innovasjonsbasert næringsutvikling, og det styrkes av at samarbeidet mellom institusjonene er tett. Samarbeidet omfatter også Høgskolen i Sør-Trøndelag (som har landets største ingeniørutdanning på høgskolenivå), Høgskolen i Nord-Trøndelag og Trøndelag Forskning og utvikling. En beslektet styrke er at vi har relevant, konkurransedyktig, akademisk arbeidskraft.

Regionen har et ytterligere potensiale til å utnytte disse ressursene til å fremme næringsutvikling i Trøndelag. Det er positivt at våre tunge kompetansemiljøer er nasjonale og internasjonale aktører som er sterkt etterspurt av næringsliv utenfor regionen. Endrete finansieringsmodeller for universiteter og høgskoler kan gi bedre incentiver til å engasjere seg sterkere i regionens næringsliv, og dette kan danne grunnlag for mer samhandling regionalt.

På grunn av den globale konkurransen og fokus på miljøutfordringer øker kunnskaps- og teknologibehovet i regionens næringsliv, noe som også medfører økt etterspørsel etter forskningsmiljøenes kompetanse.

Strategi 3: Koble utdanning og trøndersk næringsliv gjennom praksisnær læring.

Trøndelags mange studenter er en klar styrke for regionens muligheter til å drive innovasjonsbasert næringsutvikling. Trondheim har nærmere 30.000 studenter og er Norges studieby nr 1.

Bedriftene i regionen må bli flinkere til aktivt å bruke studentene gjennom studieløpet og til å markedsføre seg overfor studentene. De trønderske bedriftene må i større grad ta lærdom av næringsliv i andre regioner, som har en mye mer offensiv holding til dette og bruker betydelige ressurser på å oppsøke studentmiljøene for å knytte til seg studenter og nyutdannede kandidater. *VRI Trøndelag* gir regionen ekstra drahjelp til slike prosesser.

Kontakten bør starte tidlig i utdanningsløpet og kan bestå både av studentoppgaver på ulike nivå (bachelor, master, ph.d , og av muligheter for sommerjobb. Dette kan tilføre bedriftene utvikling og nyskaping, men det er det også viktige tiltak i et rekrutteringsperspektiv. Det ligger en utfordring i å få flere av studentene til faktisk å bosette seg i Trøndelag etter endt utdanning. En måte å rekruttere nyutdannede kandidater på er de ulike trainee-ordningene som er under utprøving/utvikling. Erfaringene så langt er positive, og mye tyder på at dette er en effektiv metode for å rekruttere høgt utdannet arbeidskraft til regionen. Flere av de større bedriftene/konsernene har etablert egne trainee-ordninger. For de mindre bedriftene vil det ofte være nødvendig å gå sammen om ”delte løsninger” i trainee-perioden. Ofte vil bedriften i løpet

av prosessen se at dette tilfører bedriftene så mye kompetanse og kapasitet at det vil svare seg å ansette kandidaten.

Strategi 4: Styrke utviklingen av næringsklynger i Trøndelag

Bedrifters konkurranseevne er i stor og økende grad avhengig av evnen til kontinuerlig innovasjon, som igjen avhenger av evnen til aktivt samarbeid med andre bedrifts- og kunnskapsmiljøer og utviklingspartnere. Barrierer som hindrer et effektivt samspill og samarbeid kan bli være manglende tillit mellom aktørene, manglende ressurser for å iverksette samarbeidsprosesser, og manglende institusjonell infrastruktur for samarbeid.

Veldefinerte og synlige næringsklynger tiltrekker seg ulike ressurser i form av kapital og kompetanse både nasjonalt og internasjonalt. Tilhørighet til en dynamisk næringsklynge med spesialiserte bedrifter og kunnskapsleverandører, kan gi ytterligere konkurransefortrinn.

Strategi 5: Øke verdiskapningen gjennom entreprenørskap og markedskompetanse

Etablering av ny virksomhet - i ny eller eksisterende bedrift - er viktig for å sikre fornyelse og vekst i økonomien. For at en økonomi skal vokse er vi avhengig av at nye bedrifter etableres, at eksisterende bedrifter vokser og at ulønnsomme bedrifter avvikles. Entreprenørskap kan betraktes som den sentrale drivkraften i å opprettholde denne dynamikken.

Entreprenørskap innebærer dermed både aktiviteter for å mobilisere personer som ønsker å starte egen virksomhet, og aktiviteter for å støtte og videreutvikle nystartede virksomheter,. For begge disse aktiviteter er det viktig at en spesielt motiverer kvinner, unge og innvandrere . Satsing på entreprenørskap i skole/utdanning øker den generelle og den teoretiske kunnskapen om entreprenørskap, og er med på å styrke entreprenørskapskulturen.

Det er påvist gjennom forskning at både sysselsettingseffekt og bedrifters overlevelsessevne er større i etableringer med forskningsmedvirkning. Trøndelag har, med sin nærhet til ulike forskningsmiljøer, her et potensial som kan utnyttes bedre til å skape vekstbedrifter.

I sammenligninger med andre land kommer Norge svakt ut når det gjelder internasjonal markedskompetanse. Dette kan utgjøre en reell begrensning når det gjelder å utnytte muligheter globale markeder representerer. utfordringene er spesielt store for nyetablerte og små bedrifter. Denne gruppen bedrifter har derfor et stort behov for markedsinformasjon, praktisk markedsbistand og utvikling av markedskompetanse generelt

Strategi 6: Videreutvikle Trondheim som drivkraft for regionens næringsliv og FoU-miljø.

Trondheims FoU-institusjoner og næringsliv for øvrig representerer i kraft av kompetanse, omfang og omsetning betydelige drivkrefter i regionens utvikling, og må gis gode utviklingsvilkår. Som vertskommune for disse miljøene har Trondheim kommune en viktig rolle. Denne rollen - vertskapsansvaret - har flere elementer. Det handler dels om å være en aktiv tilrettelegger bl.a for å sikre hensiktsmessige arealer og lokaler, samt gode transportløsninger. Videre innebærer vertskapsansvaret å stimulere til økt innovasjon, nyetableringer og kunnskapsdeling gjennom bl.a internasjonalt samarbeid og ”innflugging”, dvs være aktivt inviterende overfor utenlandsk næringsliv. Ikke minst innebærer vertskapsansvaret at kommunen aktivt arbeider for å videreutvikle Trondheim som den beste og mest attraktive norske storbyen å bo, leve og arbeide i.

Strategi 7: Gi distriktsbasert næringsliv tilgang på nødvendig kompetanse for utvikling og vekst.

Trøndelag utenom Trondheimsregionen har et variert næringsliv, som ikke tilgang til nødvendig kompetanse i sitt nærmiljø. For å bidra til innovasjon i disse bedriftene er det viktig å sikre en enklest mulig tilgang til relevante FoU-miljø. Det er viktig at virkemiddelaktørene, vertskapskommunene og næringslivet i fellesskap, etablerer strukturer som kan avhjelpe denne situasjonen. De allerede etablerte innovasjonsmiljøene i regionen, eksempelvis næringshager og distribuert inkubatorvirksomhet er sentrale aktører.

For å sikre at kompetansen når fram til gründere/bedrifter som ligger i utkantene, er det nødvendig at de største innovasjonsselskapene – som har mest ressurser og bredest kompetanse – samarbeider godt med andre, mindre innovasjonsaktører; så som kommunale næringselskap, videregående skoler og andre. Det er viktig å støtte opp om innovasjonsaktører som tar et regionalt ansvar.

5. Bruk av naturressurser i et bærekraftig perspektiv

MÅL 1: En økt, bærekraftig produksjon av mat og energi.

Matproduksjon i Trøndelag har gode naturgitte forutsetninger. I dette ligger et potensiale for økt verdiskaping som er forsterket av økt etterspørsel og som må utnyttes. Det gir grunnlag for et økt allsidig og variert næringsliv knyttet til primærnæringene i hele regionen, også over tid. En slik utnyttelse forutsettes å skje på en måte som øker mulighetene for kommende generasjoner.

Trøndelag er også en region rik på naturgitte muligheter for produksjon av fornybar energi. Energi er basis for mange typer av næringsvirksomhet. Det vil være viktig å øke produksjonen innenfor bransjer hvor regionen har miljømessige konkurransefortrinn.

MÅL 2: Trøndelag skal bli en nasjonal rollemodell for et konkurransedyktig, balansert og bærekraftig utbyggings- og bosettingsmønster

Trøndelag skal utvikle et bosettingsmønster som gir bærekraftige og konkurransemessige rammer for variert og attraktiv næringsutvikling og som gir mulighet for gode livsvilkår i alle deler av regionen. Et ”føre-var”-prinsipp må legges til grunn i forhold til utnytting av viktige arealer og ressurser, slik at også kommende generasjoner kan ha glede av dem, benytte dem og gjøre sine egne valg.

Strategi 1: Sikre gode vilkår for utvikling og produksjon av mat

I en situasjon med økende global etterspørsel etter mat, har Trøndelag et ansvar for å nytte sine forutsetninger for matproduksjon best mulig. I tillegg til landbruk og fiske har landsdelen store utviklingsmuligheter når det gjelder ulike former for akvakultur. Reindriftnæringen er også en betydelig matprodusent.

En utfordring er å sikre arealer til nåværende og fremtidig matproduksjon i konkurranse med annen arealbruk. For å få til dette må land- og sjøarealer som produserer eller kan produsere mat, sikres. Dette hensynet må ivaretas gjennom lokal og regional planlegging og forvaltning, og må ivaretas sammen med hensynet til biologisk mangfold, og kultur- og opplevelsesverdier.

Det vil være nødvendig med økt forskningsinnsats og andre stimulerings tiltak for å utvikle nye produkter og produksjonsmetoder, som kan gi økt produksjon med klima- og ressursvennlige løsninger. Dette kan blant annet skje ved en mer effektiv utnyttelse av det vi tar ut av ressurser, mer resirkulering og redusert avfallsmengde. Merverdien som skapes i regionen gjennom foredling av matprodukter, må økes både i næringsmiddelindustrien og i småskala produksjoner, - det forutsetter en bedre samhandling mellom alle ledd i produksjonskjeden. Ved å utvikle nye møteplasser mellom næring og forskning kan landsdelens FoU-kompetanse i større grad bidra til en positiv utvikling for regionens matproduksjon, både med hensyn til kvalitet, kvantitet og verdiskaping.

Strategi 2: Gi mulighet for økt produksjon av fornybar energi

Stortingets klimaforlik innebærer økt satsing på fornybar energi. Norge har naturlige forutsetninger både når det gjelder moden teknologi som bioenergi, vannkraft og vindkraft, men også når det gjelder utviklet teknologi som tidevannskraft, bølgekraft og havbasert vindkraft. Dette er energiproduksjon som krever mye areal. Det er en utfordring å holde av arealer både på land og til havs for eventuelt å kunne nytte disse mulighetene i framtiden.

En økt satsing på bioenergi ved bruk av ulike former for råstoff, slik som trevirke, halm, oljevekster, husdyrgjødsel og ulike former for avfall, og med minst mulig skader på miljøverdier, er ønskelig.

Strategi 3: Nytt ressursene på en måte som gir muligheter for bosetting og verdiskaping i hele regionen

De siste tiårene har vi sett en tiltagende sentralisering, og mange landdistrikter opplever uttynning. Å opprettholde bosettingsmønsteret er et regionalpolitisk mål som er viktig for hele samfunnsutviklingen. I mange distrikter er det matproduksjon og foredling som utgjør den viktigste næringsveien. Dagens situasjon med økt etterspørsel og pris på matvarer gir nye muligheter. Gjennom forskning og utvikling må en positiv markedsutvikling for land- og havbruk utnyttes på nye måter.

Samtidig bør det tilstrebes et bolig-, fritids- og transporttilbud som gjør lokalsamfunnene robuste og attraktive for flere. Natur, dyreliv og kulturminner gir grunnlag for næringsutvikling knyttet til reiseliv og opplevelse. Det er også nødvendig med en klarere politikk for næringsvirksomhet i tilknytning til verneområdene. Rovdyrforvaltning må sikre både bærekraftig rovdyrbestand og utmarksbeiting eller annen ressursutnyttelse i hele regionen, i samråd med tilgrensende regioner.

Strategi 4: Styrke bærekraftig arealplanlegging for Trondheimsregionen, byene og tettstedene i Trøndelag

Regionene konkurrerer stadig mer med hverandre, også ut over landegrensene. Dette gjelder blant annet næringsetableringer, kvalifisert arbeidskraft og kultur/opplevelser. Framtidens Trøndelag er avhengig av livskraftige byområder, også for å utvikle livskraftige bygder. En særlig utfordring er å kunne tilby attraktive næringsarealer og bokvaliteter i byområdene.

Sentraliseringen har medført et sterkt press på arealressursene i tettbygde områder. Aller sterkest oppleves dette naturlig nok i Trondheimsregionen, men også i andre by- og bymessige områder er det behov for en helhetlig arealplanlegging for å sikre at utviklingen skjer i tråd med omforente prinsipper. Viktige miljø- og klimahensyn tilsier at utviklingen skal kreve minst mulig arealbeslag, energi og transport. Et annet hensyn, som til tider kommer i konflikt med disse, er jordvern. Mange byer og tettsteder i Trøndelag har blitt til med utgangspunkt i landbruksnæringen, og er omgitt av regionens beste dyringsjord. Langsiktig

arealutvikling basert på bærekraftprinsippene er nødvendig for å kunne foreta en god avveining mellom motstridende hensyn. I denne sammenhengen er det ofte behov for samarbeid over kommunegrensene.

Trondheimsregionen har en særlig utfordring i å kunne tilby attraktive næringsarealer. Gjennom interkommunalt samarbeid skal det sikres en langsiktig og helhetlig arealutvikling av Trondheimsregionen, særlig med fokus på attraktive nærings-, bosettings og rekreasjonsområder. Viktige premisser for dette arbeidet er en arealutvikling som krever minst mulig arealbeslag, energi og transport.

Eksisterende regionalpolitiske retningslinjer og strategier for lokalisering av kjøpesentre videreføres. Dette betyr at detaljhandelsetableringer under 3000m², både i og utenfor sentrumssonen vurderes av den enkelte kommune. Detaljhandelsetableringer utenfor sentrumssonene avklares med regionale myndigheter. Utover dette gjelder retningslinjer for lokalisering i *Fylkesdelplan for areal og transport i Trondheimsregionen* (Ny giv) og regionalpolitiske retningslinjer i *Fylkesplanmelding nr.2 - 2001* (Arealmelding for Nord-Trøndelag).

Strategi 5: Gjennom kartlegging og planlegging gi et bedre grunnlag for en differensiert arealpolitikk og klare, lokale handlingsrom

Det er i dag konkurranse om alle arealer. Arealressursene bygges ned og splittes opp i et økende tempo. Mange inngrep er ikke-reversible. Av hensyn til biologisk mangfold, friluftsliv, landskap, reindrift, framtidige næringsmuligheter og andre arealinteresser er det viktig å minimalisere og konsentrere inngrepene. Spesielt gjelder dette større fjellområder, kystsonen og vassdrag. Bedre kartlegging og oversiktlig planlegging er grunnleggende for en langsiktig og forutsigbar arealforvaltning. Gjennom dette vil både nasjonale og regionale interesser tydeliggjøres, derved klargjøres også det lokale handlingsrommet.

Distriktskommunene må få handlingsrom og lokalt forvaltningsansvar som skaper optimistiske holdninger med hensyn til videre utviklingsmuligheter. Det vil også være viktig å arbeide for tydeliggjøring av en mer differensiert forvaltning i forhold til strandsonen, motorferdsel og rovdyrpolitikk.

6. Kommunikasjoner – interne og eksterne forbindelser

Fysisk framkommelighet og digital tilgjengelighet er viktige forutsetninger for både verdiskaping, kompetanseutvikling og kreativitet. For å sikre et robust og konkurransedyktig næringsliv er infrastruktur som bredbånd, veger, jernbane, havner og flyplasser avgjørende for å dekke næringslivets transportbehov. De statlige rammene til samferdselsinvesteringer er for små. Det er behov for å videreutvikle samordningen av interesser i Trøndelag for å ha sterkere påvirkning mot sentrale myndigheter for å få økt rammene slik at utfordringene i regionen kan løses. Det er i tillegg behov for økt fokus på drift og vedlikehold av infrastrukturen i Trøndelag.

Økt fokus på miljøutfordringer og klimaproblematikk innebærer en sterkere vektlegging av å redusere miljøbelastninger fra transportsektoren. Nesten 40 % av klimagassutslippene i Trøndelag er forårsaket av mobile kilder, og tilpasninger både til nasjonale og regionale mål innebærer behov for endringer. Det er nødvendig med en differensiert innsats mellom by og land, basert på en avveining og tilpasning av strategier slik at behovet for framkommelighet blir ivaretatt. Dette tilsier ulik innretning av innsatsen i byområdene og i distriktene. Areal- og

transportplanleggingen må utvikles ved koordinering og samhandling for å redusere transportbehovet og legge til rette for kollektive transportløsninger. For å utnytte mulighetene ved infrastrukturen er det behov for å legge til rette for videreutvikling av næringslivets transportløsninger. For å sikre et konkurransedyktig og robust næringsliv i landsdelen er det også nødvendig med økt samhandling mellom vareeierne og transportørene om utvikling av effektive logistikksystemer og transportløsninger. I tråd med hovedmålene i Nasjonal transportplan (NTP) er null-visjonen innenfor trafikkisikkerhetsarbeidet og prinsippet om universell utforming av transportsystemet gjennomgående for samferdselspolitikken i Trøndelag.

MÅL: Miljøvennlige, trygge og effektive kommunikasjoner

Strategi 1: Overføre gods fra vei til bane og sjø

Godsmengdene som transporteres til/fra eller gjennom Trøndelag er betydelige, og setter store krav til fremkommelighet, trafikkisikkerhet og fleksibilitet. Det er et betydelig utnyttet potensiale i regionen i forhold til å overføre gods fra veg til bane og sjø. Næringslivet i regionen har i dag geografiske avstandsulemper som påvirker vareeiers konkurransesituasjon, og det er stort behov for effektive og miljøvennlige godstransportløsninger.

En helhetlig strategisk grep for å oppnå dette må omfatte utvikling av infrastrukturen, dvs. jernbanelinjer, jernbaneterminal, havner og havneterminaler, slik at det blir tilfredsstillende kapasitet i forhold til etterspørselen. Godstransporten på sjø og bane øker sterkt, og det forventes en dobling fram mot 2020. Det er behov for oppgradering av infrastrukturen på både Nordlandsbanen, Dovrebanen, Rørosbanen og Meråkerbanen (blant annet elektrifisering for å lette grensekryssende godstransport). Et konkurransedyktig transportsystem for gods på bane og sjø baserer seg på intermodale logistikk-knutepunkt hvor godset samles og omlastes på vei til produksjonssted/markeder. I regionen finnes flere havner/terminaler med viktige knutepunktfunksjoner, med det klart viktigste på Brattøra i Trondheim. På kort sikt må effektiviteten på Brattøra økes. Her arbeides det med å realisere ”Trøndelagterminalen”, et konsept som skal muliggjøre en økt effektivisering og samkjøring mellom transportmidler på sjø, veg og bane. Som del av dette konseptet legges det opp til en satsing på stamnettløsninger med Trondheim havn som effektivt logistikk-knutepunkt.

På lengre sikt (fra ca 2020) er det avgjørende å få etablert en annen og varig lokalisering av et slikt regionalt logistikkknutepunkt som har kapasitet til å ta den forventede veksten. Som del av dette arbeidet må en egnet arbeidsdeling mellom de ulike havner/terminaler i regionen avklares.

Strategi 2: Bedre reisemulighetene med båt, buss og bane i regionen gjennom økt frekvens og reischastighet

Pendlingsaktiviteten i Trøndelag er økende, og det er utfordringer knyttet til avviklingen av reiseaktiviteten på en miljømessig akseptabel måte, samtidig som behovet for redusert reisetid og –kostnader blir ivaretatt. Utvikling av en funksjonell region med stor grad av fleksibilitet for tilgang til arbeidsplasser og opplevelser er viktig for regional utvikling i Trøndelag. Det skal legges til rette for økt kollektivandel i regionen, spesielt langs hovedaksene og i byene. Det skal satses på bedre pendlings-muligheter ved gjennomgående rutetilbud på strekningene Støren - Stjørdal og Orkanger-Stjørdal. Regional funksjonalitet er også et nødvendig grunnlag for å utnytte fortrinn ved samhandling mellom byer og distrikter. Det er særlig behov for å videreutvikle jernbanen mellom Trondheim – Steinkjer, men også på strekningene Trondheim – Oslo og Trondheim – Sundsvall. Realisering av Trondheim-Steinkjer på én time er hovedmålet for jernbanesatsingen i planperioden.

Kollektivtransporten bidrar til sammenbinding av et større omland rundt byer og tettsteder. Det er nødvendig med helhetlige og samordnende tiltak for å oppnå en videreutvikling av kollektivtrafikken som kan bidra til reduserte miljøbelastninger og samtidig opprettholde framkommeligheten i regionen. Det er samtidig nødvendig med en arealdisponering som legger til rette for å redusere transportbehovet. I distriktene er det behov for utradisjonelle løsninger for å utvikle kollektive transportløsninger. I tillegg til de regionale reisemulighetene er det nødvendig å videreutvikle transportsystemene til og fra Trøndelag. Et velfungerende luftfartstilbud er viktig for utviklingen av næringsliv i Trøndelag

Strategi 3: Tilrettelegge for økt bruk av miljøvennlige transportformer i tettbygde områder

En utvikling i retning av mer bærekraftige, trygge og effektive kommunikasjoner må baseres på en samordnet areal- og transportplanlegging. Det er særlig i byer og tettsteder et vesentlig potensial for at en større andel av reisene kan skje med miljøvennlige transportformer som gang-, sykkel- og kollektivtransport. I store deler av regionen er andelen bilbaserte reiser i dag på over 80%, og også i Trondheim er bilandelen høy med 58% bilbaserte reiser. Trendene peker i retning av enda høyere bilbruk framover. Skal man bremse og snu utviklingen mot et stadig mer bilbasert samfunn, kreves samordnet virkemiddelbruk som inkluderer både positive og restriktive tiltak. Dimensjoneringen av virkemiddelbruken må tilpasses by-/tettstedsstørrelse.

En transportreduserende utbyggingspolitikk setter store krav til investeringer i transportinfrastruktur for å opprettholde en god og trafikksikker mobilitet. Det skal legges vekt på å redusere transportavstander gjennom fortetting og riktig lokalisering av transportgenererende virksomheter. I alle byer og tettsteder bør utvikling av gode gang- og sykkeltraséer prioriteres. Dimensjoneringen av virkemiddelbruken bør tilpasses by-/tettstedsstørrelse, men de mest aktuelle tiltakene er økt vekt på utbygging nær sentrum for å legge til rette for gange og sykling, samt gi lettere tilgang til regionale kollektivårer. Videre vil det være aktuelt med gradvis innføring av restriksjoner på parkering ved bilbaserte handelssentra (parkeringsavgifter, redusert parkeringsareal). En restriktiv parkeringpolitikk er viktig for å stimulere til endret reisemiddelvalg, også på regionale reiser. I Trondheim vektlegges fullføringen av det avlastende hovedvegnettet, samt kollektivinvesteringer og sykkelvegutbygging i de sentrale områdene. Finansieringsløsningene må sikre helhetlig virkemiddelbruk, det vil si investerings- og driftsmidler for alle transportformer.

Kollektivtransportens konkurransemuligheter i hele storbyregionen er i stor grad avhengig av en bevisst prioritering av framkommelighet i de sentrale byområdene i Trondheim. Viktige tiltak er signalprioritering i lyskryss og gjennomgående kollektivfelt. Gode knutepunkter for overganger mellom by- og regiontrafikk må etableres. Tilbudet må være tilpasset universell utforming.

Strategi 4: Koordinert og behovsrettet utbygging, drift og vedlikehold av infrastruktur og forsterket arbeid for å øke statlige rammer

Det er viktig at regionen samordner sine interesser opptrer koordinert i sitt arbeid for å utbedre infrastrukturen i Trøndelag. Det er også viktig at vi søker en behovsrettet utbygging, drift og vedlikehold av den samme infrastrukturen, noe som vil kreve høyere rammer enn NTP 2010-2019 legger opp til. Trøndelag får relativt sett for lav andel av de statlige overføringene innen transportområdet. I samarbeid med stortingsrepresentantene skal arbeidet med å øke rammene forsterkes. Regionen må være tydelig på prioriteringer innen alle deler av samferdselssektoren og det er viktig at regionen evner å se de ulike transportsektorene i

sammenheng i sin planlegging av fremtidige tiltak. Hovedkorridorene i regionen er et viktig satsingsområde inn i prioriteringsdiskusjonen i forbindelse med NTP 2010-2019 arbeidet.

Klimaperspektivet må være tydelig i utviklingen av regionen, og prioriteringene som blir gjort i forbindelse med NTP 2010-2019 må samkjøres og gjenspeile dette. Sikkerhetsperspektivet er vesentlig i den regionale utviklingen, både den sivile sikkerheten (bredbånd/mobil) og sikkerhet i forhold til samferdselsproduksjon innenfor båt-, veg-, fly- og jernbanetraffikk.

Strategi 5: Etablere full bredbånds- og mobildekning i hele Trøndelag gjennom samarbeid mellom flere aktører.

Fylkesnivået i Trøndelag har vært en pådriver for å bygge ut bredbånd i regionen. Målet innenfor full bredbånds- og mobildekning i Trøndelag gjelder faste husstander, næringsforetak og off. virksomheter/skoler. Med full bredbåndsdekning menes minimum 2 Mb/s kapasitet for husstander. Skoler skal ha bredbåndsdekning i tråd med hva som er fastsatt i Kunnskapsløftet og næringsliv skal få muligheten til en bredbåndsdekning etter behov. Med en full mobildekning menes alle veg- og banestrekninger.

En viktig strategi for å få realisert nye mobil- og bredbåndsprosjekter for å kunne oppnå målet med en full bredbånds- og mobildekning i Trøndelag er det viktig å få etablert et samarbeid med aktuelle aktører/finansiører. Det kan i denne sammenheng tenke nye finansieringsformer med ulike og nye økonomisk spleiselag. Det er også viktig å legge forholdene til å legge for å kunne utnytte fordelene av å se bredbånd og mobil i sammenheng.

I tillegg til utbygging er det viktig å øke folks digitale kompetanse. Flere prosjekter og kampanjer har dette som målsetting. Det er samtidig viktig å utvikle digitale tjenester i offentlig virksomhet for å kunne ta ut effektiviseringsgevinsten ved en full bredbånds- og mobildekning.

Det må i tillegg arbeides for å få like priser på bruk av teletjenester i hele regionen.

7. Attraktivitet, livskvalitet og helse – i bygd og by

Trøndelag ønsker å være et moderne og optimistisk samfunn som ivaretar respekten for enkeltmennesket og som utvikler kvalitativ gode fellesskapsløsninger. Å skape framtidstro er en særlig viktig utfordring. Framtidsoptimisme skapes bl.a. gjennom trygghet, mangfold og muligheten til å utvikle egne ressurser og kompetanse. Vi har basert oss på at våre byer og bygder er trygge samfunn, men vi ser en utvikling som i økende grad skaper utrygghet og frykt i befolkningen. For at Trøndelag skal bli attraktivt for alle er det av særlig viktighet å redusere utrygghet og frykt i folks hverdagsliv.

Sikker tilgang på grunnleggende tjenestetilbud av god kvalitet er vesentlig, enten vi snakker om eldreomsorg eller barns hverdag. Offentlig sektor har ansvaret for at alle innbyggere får de tjenestene de har krav på. Den store utfordringen på litt lengre sikt er forholdet mellom antall pleietrengende og tilgangen på pleiepersonell. Dette kan komme til å medføre betydelige endringer i kommunenes muligheter til å yte de tjenestene de vil. Kommunenes økonomiske situasjon er også krevende. I realiteten har kommunesektorens frie inntekter blitt redusert de senere årene, parallelt med at befolkningens forventninger har økt.

Endringer i oppgavefordelingen mellom helseforetak og kommuner medfører utfordringer og krav til så vel kompetanse som arbeids- og samarbeidsformer. Det er viktig å utvikle

forpliktende samarbeid mellom 1. og 2. linjetjenesten, for å få til et bedre og mer effektivt behandlingsforløp.

Byene og distriktene i Trøndelag opplever en økt regional, nasjonal og internasjonal konkurranse om innbyggerne. I denne konkurransen deltar både bygdene, småbyene og Trondheim. Mens Trondheim konkurrerer med andre storbyer i inn- og utland om studenter og spisskompetanse innen forskning og utvikling, har bygdene et reelt avfolkningsproblem å forholde seg til. Utkantene i hele Norge viser økt utflytting, der det sentrale Østlandet er vinneren. Et svakt regionsenter i Trøndelag vil gjøre det enda vanskeligere å fortsette å bo i utkanten, og medfører reell fare for at makt og beslutninger flyttes ut av regionen.

MÅL: Trøndelag er attraktivt – for alle

Strategi 1: Styrke småbyenes og distriktenes særegne stedskvaliteter.

Bygdene, småbyene og Trondheim representerer ulike stedskvaliteter. Lokal identitet må være tuftet på stedets spesifikke kvaliteter. Utviklingsstrategiene må bidra til at by- og distriktskvaliteter kan utvikle seg parallelt – til felles glede og nytte. Vi må videreutvikle samhandlingen mellom offentlig, privat og frivillig sektor for å skape allsidige, funksjonelle og tiltrekkende omgivelser og møteplasser.

I distriktene i Trøndelag er en betydelig del av kulturell identitet, næringsmessig utvikling og bosetting knyttet til naturgitte forhold som nærhet til hav, kyst og fjell. Lange tradisjoner for å leve i en slik næringsmessig og kulturell sammenheng har gitt grunnlag for kunnskap og særtrekk som er viktig å bevare og videreutvikle

Småbyene/tettstedene gir mulighet for å kombinere et oversiktlig samfunn med tilgang til en mer urban livsstil. Her finnes kafeer, butikker og et bredere spekter av kulturtilbud og jobbmuligheter. Historien, beliggenhet og ressursgrunnlag har formet småbyenes særprege, og dette må være utgangspunktet for videre utvikling.

Strategi 2: Forsterke Trondheims attraktivitet til gagn for hele Trøndelag

Til grunn for samarbeidet i Trøndelag ligger at Trondheim trenger et livskraftig omland og distriktene trenger en dynamisk landsdelshovedstad. Denne gjensidighetsrelasjonen må være basert på forståelsen av at Trøndelags videre utvikling er nært knyttet til Trondheims utvikling. En sterk by som drivkraft i regional og nasjonal verdiskaping er et uvurderlig fortrinn i konkurransen mellom regionene nasjonalt og internasjonalt, en konkurranse som i dag er sterkere enn noen gang.

Byen er innfallsporten til mange internasjonale trender, vertskap for den mest avanserte tjenesteytingen, og senter for kommunikasjon, kunnskap, kunst, kultur, handel, kapital og innovasjon. Av stor betydning er bredden og kvaliteten på kunst- og kulturaktiviteter- og institusjoner herunder nasjonalhelligdommen, kirkelig aktivitet og Olavsarven.

Ved å styrke og videreutvikle disse institusjonene og aktivitetene vil Trondheim som bysamfunn bli styrket i den nasjonale og internasjonale konkurransen byene imellom. Men det vil også styrke Trøndelag som helhet, fordi alternativet er at veksten skjer i byregioner i andre deler av landet. Da vil Trøndelag kunne utvikle våre fortrinn innen matproduksjon, energi og naturressurser i samspill med teknologimiljøene. Klimautfordringer og andre miljøproblemer kan bli utgangspunkt for innovasjon og bærekraftig verdiskaping i hele landsdelen. Ungdom med kompetanse innen mange områder vil finne det attraktivt å bosette seg her, og

livskraftige bygder vil kunne tilby sine tjenester, kultur- og naturopplevelser til byens befolkning.

Strategi 3: Tilrettelegge for deltakelse og kulturopplevelser for alle.

Trøndelagsregionen byr på varierte naturopplevelser, og et bredt spekter av muligheter for friluftsliv og idrett. Kulturtilbudet veksler fra kunst til folkekultur. Alle skal kunne delta, uavhengig av forutsetninger.

Det skapende står sentralt i all menneskelig utvikling. Kulturdeltakelse bidrar til å utvikle skapende evner og til å styrke mestringsevnen gjennom positiv påvirkning av grunnlag for at vi skal fungere og trives i fellesskapet. Forskning viser positiv sammenheng mellom kulturdeltakelse og helse. Fremtidens klasseskille vil også dreie seg om kulturell kapital. Utvikling av kulturell kompetanse gir grunnlag for å kunne delta i et flerkulturelt samfunn. Det er viktig å gi alle innbyggere i Trøndelag et kvalitativt godt kulturtilbud.

For ungdom er sosial tilhørighet helt avgjørende for opplevd livskvalitet. Oppvekstmiljøet kan være avgjørende for lysten til å skape seg et liv i eller å flytte tilbake til eget hjemsted. Ungdom må få være med på å utforme framtidens møtesteder og tilbud. I Trøndelag har vi de senere år lagt vekt på å inkludere ungdom i planleggingen, både på kommunalt og regionalt nivå.

Strategi 4: Redusere helseforskjeller i befolkningen gjennom et styrket folkehelsearbeid.

Befolkningens helse er god og dette gjenspeiles i en økende levealder. Samtidig avdekkes urovekkende utviklingstrekk i befolkningen knyttet til vektøkning, usunt kosthold, inaktivitet, psykisk sykdom, rusproblemer og stressrelaterte lidelser. De sosiale helseforskjellene i den norske befolkningen er betydelige og mye tyder på at de øker.

Vi har i dag god dokumentasjon på betydelige negative sosiale og helsemessige konsekvenser av stort alkoholskonsum og annet rusmisbruk. For å oppnå best effekt må kommunale tiltak utvikles og iverksettes som ledd i en regional ruspolitikk.

Selv om mye er oppnådd i kampen mot tobakk, vil arbeidet med fortsatt redusert tobakksbruk være det mest effektive tiltaket vi kan gjøre for å bedre folkehelsen. På dette området er forskjellene mellom lav- og høyinntektsgrupper særlig synlig og vi må søke strategier som kan motvirke denne forskjellen.

Vi må øke vår kompetanse på å se de helsemessige konsekvensene av avgjørelser som fattes innenfor andre fagområder. Folkehelsearbeid er også planarbeid. Det er nødvendig at relevant helsekompetanse kommer inn i areal- og samfunnsplanlegging. Helt sentralt er dette i forhold til tiltak som krever fysisk tilrettelegging; enten det gjelder tilgjengelige arealer for friluftsliv, tilrettelagte turtilbud eller universell utforming som prinsipp for stedsutvikling.

Forskning og samarbeid om folkehelse i Trøndelag har gitt regionen en unik posisjon på området. En ytterligere satsing vil tiltrekke seg dyktige fagfolk og legge grunnlag for videre arbeid i regionen.

Strategi 5: Synliggjøre mangfoldet og øke toleransen

Trøndelagsregionen som helhet har befolkningstilvekst bl a gjennom økt innvandring. Innvandringen bidrar til kulturelt, sosialt og etnisk mangfold i befolkningen, og til økt tilgang på arbeidskraft. Men mangfold handler om langt mer enn arbeidsinnvandring og integrering av mennesker fra andre land og kulturer. Både i arbeids- og samfunnsliv er det fare for at vi usynliggjør de som er anderledes, enten dette skyldes etnisitet, psykisk eller fysisk helse, eller

seksualitet og livssyn. Vi må tilrettelegge for arenaer og møteplasser som favner alle og realisere universell utforming som alment prinsipp, og fremfor alt må vi arbeide for å øke toleransen. Toleranse er evnen og viljen til å tåle, altså leve med, de av andres meninger, egenskaper og handlinger, som man selv ikke aksepterer. Mangel på toleranse skaper usynliggjøring, utestenging, mobbing, trakassering og vold.

Økt innvandring og økt kontakt ut mot verden utfordrer vår kulturforståelse. Barn og unge må gjennom skole og fritid få oppgaver og muligheter som øker deres internasjonale kontaktflate og bidrar til den internasjonale kompetansen. På samme måte må innsatsen for økt toleranse i forhold til andre ulikheter økes. De unge har de beste forutsetningene for å er skape et tolerant og mangfoldig samfunn.

Strategi 6: Tilrettelegge for kultur- og opplevelsesbaserte næringer

Samfunnsmessige endringer har ført til økt etterspørsel og vekst i de kultur- og opplevelsesbaserte næringene. Kultur- og opplevelsesbaserte næringer inkluderer bl.a. reiseliv og rekreasjon, restauranter, arrangementer, annonse- og reklamevirksomhet, media og musikk. Disse næringene har et betydelig potensiale for vekst- og utvikling og for positiv profilering av byer, tettsteder og regionen som helhet.

For å lykkes må vi profesjonalisere virksomhetene og heve kvaliteten i kultur- og opplevelsesnæringene i Trøndelag. Mange med utdanning innenfor kunst- og kulturfag etablerer egen virksomhet men har behov for mer kompetanse om det å drive egen næringsvirksomhet. Næringsaktørene innenfor kulturnæringene etterlyser nettverk, møteplasser og kunnskap om det offentlige støtteapparatet. Reiselivsnæringen har behov for å løfte fram aktører som kan profilere regionen nasjonalt og internasjonalt. Her vil satsing på klima- og miljøhensyn utgjøre et konkurransefortrinn. Økoturisme er en av de raskeste voksende næringer. Et samarbeid mellom aktører i Trondheim og distriktene, hvor en blant annet kan utnytte Trondheim som innfallspott, vil kunne øke etterspørselen etter denne typen turisme i regionen.

Det er fortsatt et behov for økt kunnskap om disse næringenes forutsetninger og særpreg, nettverk og møteplasser for gjensidig kunnskaps- og produktutvikling, er derfor nødvendig. I det videre arbeidet må det fokuseres på oppfølging av vedtatte strategier for reiselivet i Trøndelag og strategier for kulturnæringene og kulturbaserte næringer.

Strategi 7: Samordnet påvirkning av statlige rammer slik at skjevfordeling av overføringer rettes opp

Gjennom mange år har både byen Trondheim og Trøndelag som helhet fått en uforholdsmessig lav andel av de statlige overføringene sammenlignet med andre storbyer og regioner. Dette gjelder bl a transportområdet og ikke minst helseforetakene, hvor det på nytt er dokumentert en årlig skjevfordeling på omløp 340 mill kr (Magnussenutvalget, 2008). Det gjelder også overføringene gjennom inntektsystemet, hvor Trondheim kommer dårligere ut enn andre storbyer. Bare ved at landsdelen står sammen i et aktivt arbeid overfor statlige myndigheter kan disse skjevhetene rettes opp.